ברכת כהנים על ידי זר

א. שיטת ר"י בתוספות וקשייה:

מובא בגמרא במסכת שבת[1]:

> ואמר רבי יוסי מימי לא עברתי על דברי חברי, יודע אני בעצמי שאיני כהן, אם אומרים לי חברי עלה לדוכן אני עולה.

רבי יוסי מעיד על עצמו שאינו כהן, ואף על פי כן באם אומרים לו חבריו לעלות לדוכן הוא אינו מסרב.

על כך העירו שם התוספות[2]:

> לא ידע ר"י מה איסור יש בזר העולה לדוכן אם לא משום ברכה לבטלה שלכהנים אמרה תורה לברך את ישראל[3].

לאור דברי התוספות שאל זקני הגאון הרב יצחק הכהן פייגנבוים זצ"ל אב"ד של ורשה[4] מהי המשמעות של דברי רבי יוסי שאפילו בכך לא עובר על דעת חבריו, הרי אם אין איסור בדבר פשוט שלא יעבור על דעת חבריו ללא כל סיבה לעשות זאת?

אף עצם דברי התוספות לכאורה תמוהים:

שאל הרמ"א בדרכי משה[5] על התוספות, הלא בגמרא בכתובות[6] מובא דיון האם מי שנושא כפיו בהכרח כשר גם כן לנישואין ללא תוספת בדיקה אחר ייחוסו, מתוך הנחה שהוא כהן. הגמרא שם בתחילה השוותה את ברכת הכהנים לאכילת תרומה לעניין נאמנות לייחוס, ולאחר מכן חילקה שבתרומה יש עוון מיתה לזר האוכלה ואילו בנשיאת כפיים ישנו איסור עשה. רש"י פירש שם[7]:

> 'כה תברכו' אתם ולא זרים ולאו הבא מכלל עשה עשה.

---

[1] קיח ע"ב.

[2] ד"ה "אילו".

[3] שתיקת הרמב"ם מלומר שיש איסור לזר לשאת את כפיו יכולה להתפרש כהסכמה עם שיטת ר"י בתוספות.

[4] אור פני יצחק פסקה פ"ד ועיין פרי מגדים משבצות זהב או"ח קכ"ח ס"ק ב'.

[5] או"ח סי' קכ"ח, א'.

[6] כד ע"ב.

[7] ד"ה "דאיסור עשה".

אם כן שאל הרמ"א רואים אנו שישנו איסור של ביטול עשה לזר שמברך ברכת כהנים, וכיצד אמר ר"י בתוספות שלא ידע מה איסור יש בזר העולה לדוכן זולת הברכה לבטלה[8]? כבר קודם הרמ"א, הרא"ש בתוספותיו שינה מגישת ר"י מאותה הסיבה וכתב[9]:

לאו דווקא דבפרק האשה שנתארמלה מוכח דישראל העולה לדוכן עובר בעשה, אלא כלומר דבר גדול הייתי עושה בשבילן.

ב. תירוצים שונים לשיטת ר"י:

הרמ"א, מתוך הסתפקות בדבר, העלה השערה שלזר בפני עצמו ישנו איסור לעלות לדוכן, וביחד עם שאר כהנים מותר לו, ונשאר הרמ"א בצ"ע. (ואכן בהגהותיו לשו"ע[10] אסר לזר לעלות לדוכן אפילו ביחד עם כהנים אחרים). אף אם נקבל את השערתו של הרמ"א (שלכאורה אין לה מקור כפי שמעיר על השערה זו המגן אברהם[11]), עדיין צריכים אנו

---

[8] הנודע ביהודה (מהדו"ק או"ח סי' ו') דן האם הברכה לבטלה עליה דיבר ר"י הכוונה לברכת המצוות או לברכת הכהנים עצמה. אם כוונת התוספות לברכת המצוות (וכן הבין בתוספות המשנה ברורה סי' קכ"ח ס"ק ד') הרי ברור שאין מעבר על עשה לזר שמברך רק את ברכת הכהנים עצמה. אף אם נבין שהברכה לבטלה היא ברכת הכהנים עצמה שלכהנים אמרה התורה לברך ולא לזרים (וכן נוטה הנודע ביהודה לבאר בתוספות), לשון התוספות "אם לא משום ברכה לבטלה שלכהנים אמרה תורה לברך את ישראל" אינה חריפה כלשון הגמרא בכתובות שיש פה ביטול עשה. יותר נראה בענ"ד לבאר אף לפי הבנה זו שר"י הסתפק אם אין פה פגם כלשהוא בזילות הברכה "ברכה לבטלה" ולא דן בגדרי זרות.

[9] שם ד"ה "אילו".

[10] או"ח סי' קכ"ח , א'.

[11] או"ח סי' קכ"ח ס"ק א'. החתם סופר בחידושיו על השו"ע ביאר כי כאשר ישנו כהן אזי כל מברך נוסף הינו רק מהדר את המצווה. על כן זר שנכנס רק להידור ולא למצווה עצמה אינו עובר בעשה. בענ"ד קשה הדבר שכן הקריאה "כהנים" שנאמרת רק בשני כהנים ומעלה (ראה סוטה לט ע"א) היא המחייבת את הכהנים לעלות לדוכן, וכהן שלא עולה לדוכן כשקראו "כהנים" עובר בעשה (סוטה לח ע"ב ושו"ע שם סעיף ב' ועיין במגן אברהם שם ס"ק ג'). אם כן משמע שהכהן השני מקיים את מצוותו ואינו רק מהדר את המצווה (שכן ביטול ההידור אינו נחשב למבטל את מצוות העשה).

בצורה שונה יישב החתם סופר את דברי הרמ"א, וכתב בתשובה (שו"ת חתם סופר קובץ תשובות סי' ס') שהקריאה "כהנים" מתייחסת רק לכהנים וממילא לא קראו ולא הזמינו את הזר לברך. על כן בשניים ומעלה כיון שקוראים כהנים לא עובר הזר בעשה. בעניות דעתי אף זאת קשה לומר מפני שלא מצאנו שהקריאה היא התנייה

להבין את חידושו של רבי יוסי בדבריו, הלא באם עלה עם עוד כהנים, הרי אין איסור בדבר ומהו החידוש בדבריו ואם עלה לבדו כיצד עשה דבר איסור?

<u>בשו"ת מהרי"ט</u>[12] כתב שישנו איסור רק בברכת כהנים במקדש שזר ישא כפיו ולא בגבולין, וזאת עקב העובדה שבמקדש נשיאת כפיים הינה בשם המפורש, כפי שמובא במשנה[13] ועל כך בלבד ישנו איסור עשה של נשיאת שם שמים לבטלה.

בעניות דעתי אף ביאור זה קשה מכמה סיבות:

א. מהו המקור לכך שרק בשם המפורש ישנו איסור של נשיאת שם שמים לבטלה דבר שאינו פשט הסוגיה בתמורה[14] ובמפורש הדבר מנוגד לפסיקת הרמב"ם[15], אלא רק כפסיקת הראב"ד ועיין שם בכסף משנה שמכריע כרמב"ם ותימה על המהרי"ט שפסק כך?

ב. באם הדבר נכון, מהי משמעות החידוש שבדברי רבי יוסי (שנשא כפיו לאחר החורבן)?

<u>המהרש"א</u>[16] ביאר שלדעת ר"י בתוספות רבי יוסי עלה לדוכן אך לא בירך שם את ברכת הכהנים, ורק על עצם העליה לדוכן לא ידע ר"י מה איסור יש בדבר.

בעניות דעתי הדבר קשה להכניסו לדברי התוספות שלכך כוונתם מבלי שיבארו שהכוונה שרבי יוסי יעלה לדוכן ולא יברך את ברכת הכהנים.

שרק כהנים מוזמנים ולא זרים. כמו כן החתם סופר באותה תשובה דייק מלשון הרמ"א "ואפשר עם כהנים אחרים שרי" שריבוי זרים לא מציל מהמעבר על העשה. והנה כיון שקוראים "כהנים" אם כן כיון שלשיטתו ישנה התנייה שרק כהנים כשרים יברכו מדוע חל האיסור על הזר במקרה שכזה?

כן יש לשאול על שני הסבריו של החתם סופר שכיון שאיסור העשה נלמד מהמילים "אמור להם"- "ולא לזרים" וציווי זה קיים רק ברבים שלהם קוראים את הקריאה "כהנים". אם כן בענ"ד קשה לדייק שעיקר המצווה של הברכה ואיסור הלאו קיים דווקא בכהן אחד, או שבעת קריאה זו ניצלים הזרים ממעבר על איסור העשה. לא זכיתי אם כן להבין את דברי החתם סופר וה' יאיר עיני בתורתו.

[12] ח"א תשובה קמ"ט .

[13] סוטה לז ע"ב.

[14] ג ע"ב עד ד ע"א.

[15] הל' סנהדרין פכ"ו ה"ג.

[16] בצורה דומה מבואר גם בשו"ת כתב סופר (או"ח סי' י"ג).

כמו כן, עצם הבהרת התוספות כי לא ברך רבי יוסי את ברכת המצוות משום ברכה לבטלה, מראה שאת ברכת הכהנים עצמה כן ברך רבי יוסי[17].

<u>הב"ח על הטור</u>[18] ביאר כי ביטול העשה קיים רק בברכת כהנים יחד עם נשיאת כפיים ורבי יוסי אמר את ברכת הכהנים ללא נשיאת כפיים, ובכך אין לשיטת ר"י בתוספות ביטול עשה.

בעניות דעתי ביאור זה קשה מכמה סיבות:

א. בתוספות לא הוזכר כלל נושא נשיאת הכפיים אלא רק ישנה התייחסות לעניין הברכה לבטלה.

ב. הנודע ביהודה[19] הוכיח כי נשיאת הכפיים מעכבת בברכת כהנים אף בדיעבד. אם כך בענ"ד קשה לומר שרבי יוסי עשה דבר בולט שמראה שאינו מברך את ברכת הכהנים ובעצם אינו עושה את שביקשו ממנו חבריו, כשרצונו לא לעבור על דעת חבריו.

ג. בסוגיה במסכת מגילה[20] מובא שכהן שמושך את עיני הציבור אליו בשעת ברכת הכהנים בגלל שוני שיש בו משאר הכהנים (כגון שיש בידיו מומים), לא יברך את ברכת הכהנים. על כן בענ"ד קשה לומר שרבי יוסי פעל על הדוכן פעולה בולטת כברכת כהנים ללא נשיאת כפיים בשונה משאר הכהנים.

<u>בעל המגן אברהם</u> רצה לתלות את הדבר במחלוקת תנאים, ושלא כתוספות שלא ראו שיש דעה שרואה בעייתיות בזר העולה לדוכן.

בכל אופן אף לשיטת ה"מגן אברהם" קשה, שכן אם לדעת רבי יוסי אין כל איסור אם כן מהו החידוש בדבריו? שמא ניתן לומר לדברי המגן אברהם, שרבי יוסי עצמו חשש לשיטה שלא הסכים עמה ורק אם דרשו ממנו חבריו שיעלה לדוכן היה נוהג בשיטתו המתירה את העליה לזר וצ"ע.

שאלה נוספת על הגמרא במסכת שבת שאל הרב יצחק הכהן פייגנבוים זצ"ל:

---

[17] וכן עיין תוספות ברכות יא ע"ב ד"ה "וברכת", שהגדרת המושג "דוכן" זהו נשיאות כפיים בדווקא – עיין שם. כל זאת כשההתייחסות אל הדוכן היא ביחס לכהנים, שכן לשירת הלויים קוראים גם כן עליה לדוכן – ראה משנה קידושין עו ע"א.

[18] או"ח סי' קכ"ח ד"ה "גרסינן בפרק ב' דכתובות".

[19] מהדו"ק או"ח סי' ה'.

[20] כד ע"ב.

מדוע חבריו של רבי יוסי בקשו ממנו לעלות לדוכן למרות שאינו כהן?

הרב פייגנבוים ענה שחבריו לא ידעו שאינו כהן ורק רבי יוסי בעצמו ידע זאת, ודייק הוא זאת מתוך דברי רבי יוסי "יודע אני **בעצמי** שאיני כהן". לאור דיוק זה מתעוררת שאלה אחרת והיא מדוע לא אמר רבי יוסי לחבריו שאינו כהן?

הרב יצחק הכהן פייגנבוים זצ"ל ביאר לאור השאלות הנ"ל שמדובר פה לא על הייחוס של כהונה שכן היה הוא כהן, אלא על המשמעות הרוחנית של כהן דהיינו "כהן שדעתו יפה". חשב רבי יוסי שביחס אליו לא מתאים הביטוי "טוב עין", שזהו תנאי לברכה[21], ועל כן לא הגדיר את עצמו כ"כהן". לעומת זאת, חבריו כן ראו בו כבעל דעה יפה ועין טובה ועל כן אמרו לו לעלות לדוכן, ולכך לא סירב כדי לא עבור על דעתם.

לעניות דעתי ביאור זה קשה:

שכן באם רבי יוסי הוא כהן, כיצד יבטל את מצוות ברכת כהנים רק בגלל חשש זה? באם רבי יוסי, התנא הקדוש, לא ראוי לכך אם כן איזה כהן כן ראוי לכך (כפי שאמר אביי לרבה שלא נכון יהיה שיגדיר רבה את עצמו כ"בינוני", שכן לאור זאת ממילא כל השאר יוגדרו רשעים[22])[23].

בספר פני יהושע[24] מבואר גם כן שישנו הבדל בין נשיאת כפיים במקדש ובגבולין, ורק על נשיאת כפיים שבמקדש זר עובר בעשה. (הפני יהושע לא ביאר שהסיבה היא משום נשיאת שם שמים לבטלה, ונראה שלהבנתו עיקר הדין של ברכת כהנים מהתורה הוא במקדש בלבד).

על דברי הפני יהושע נשאלת גם כן השאלה השניה ששאלנו על המהרי"ט.

---

[21] ראה סוטה לח ע"ב וצריך עיון שכן בגמרא שם מובא שזהו תנאי רק לברכה על הכוס ולא לברכת כהנים.

[22] ראה ברכות סא ע"ב.

[23] אמנם הרב פייגנבוים הסתמך על רבינו ירוחם שכתב בפתיחה לספרו ספר אדם וחוה שאינו כדאי לכתוב ספר אך מותר לו לכתוב שכן "כבר אמרו חכמים ז"ל יודע אני בעצמי **שאיני כדאי** ואם יאמרו לי חברי עלה לדוכן הייתי עולה וכו' ". גירסה זו מחזקת לכאורה את דבריו, אך הרב אשר וייס שליט"א (מנחת אשר, במדבר סימן י"ב פיסקה ב') שלל דיוק מדברים אלו של רבינו ירוחם (שדייק התורה תמימה באופן שונה), שכן רבינו ירוחם רק כתב באופן מליצה ועל כן שינה וכתב "שאיני כדאי" במקום "שאיני כן" שבכך תתאים הגמרא להתנצלותו בכתיבת ספרו. אכן רבי יוסי באומרו שאינו כהן אמר גם שאינו כדאי וראוי לעלות לדוכן ואם כן אין כאן עיוות של הגמרא על ידי השינוי.

[24] על הסוגיה בכתובות.

כמו כן יש לשאול מניין לו לפני יהושע שעיקר נשיאת כפיים היא דוקא במקדש?
עוד יש להקשות על הפני יהושע אם ברכת כהנים מצוותה העיקרית היא במקדש והברכה בתפילה בגבולין היא נספח לה, מדוע הרמב"ם שם את הלכות ברכת כהנים הן של המקדש והן של הגבולין בהלכות נשיאת כפיים שהם חלק מהלכות תפילה[25] ולא בהלכות תמידין ומוספין?
אף לגבי המשנה במסכת תמיד[26] המביאה בתוך סדר עבודת הכהנים במקדש את ברכת הכהנים הרמב"ם[27] פוסק את המשנה להלכה בהרחבה, ואילו לגבי ברכת הכהנים כתב[28] "ומברכין ברכת כהנים ברכה אחת בשם המפורש כמו שביארנו במקומה". ההרחבה לגבי ברכת הכהנים, שאליה רומז הרמב"ם, נמצאת רק בהלכות תפילה, ומשמע שהעיקר של הברכה היא בתפילה שבכל מקום ולא כחלק מעבודות המקדש.
אמנם אצל רבינו סעדיה גאון יכול להיות שאכן עיקר הברכה היא דווקא במקדש[29], וניתן לומר אם כן שהמהרי"ט והפני יהושע סברו כרס"ג ולא כרמב"ם.
הט"ז[30] לאור הקושי ביישוב דברי ר"י בתוספות חלק על וביאר את הגמרא שרבי יוסי אמר שאם יאמרו לו חבריו שהוא כהן, אף על פי שהוא חשב שאינו כהן, הרי שמוכן היה לקבל את דעתם שהוא באמת כהן. אם כן משמע שהיה מוכן לעלות לדוכן רק בתור כהן שכן לזר העליה לדוכן אסורה.
ביאור זה לענ"ד קשה בפשט הגמרא "יודע אני בעצמי שאיני כהן", שמשמע שבוודאות ידע רבי יוסי שאינו כהן וכיצד ישתכנע מחבריו? ואם נאמר שיש להם ראיות ברורות שהוא כהן, אם כן מדוע היינו חושבים שרבי יוסי לא יקבל את דבריהם לולא עדותו של רבי יוסי שהעיד שהיה מקשיב לחבריו?
גם קשה בענ"ד על ביאורו של הגאון הרב מאיר שמחה הכהן מדווינסק זצ"ל בספרו משך חכמה[31] שרבי יוסי לא בירך ברכת כהנים על אף שעלה לדוכן (כפי שביאר המהרש"א ואם

---

[25] פרק י"ד הל' ג' – י"א.

[26] פ"ה מ"א.

[27] הל' תמידין ומוספין פ"ו.

[28] שם הל' ה'.

[29] ראה ספר המצוות לרס"ג מצוות עשה קנ"ה ובביאור הרי"פ פערלא זצ"ל שם.

[30] או"ח סי' קכ"ח, ס"ק א'.

[31] במדבר ו', כ"ג. וראה בצורה דומה גם מבואר בספר ההפלאה על הסוגיה בכתובות.

כן קושיתינו על המהרש"א בהבנת התוספות קשה גם על ה"משך חכמה"). חידושו של רבי יוסי היה שהעומד בדוכן ואינו מברך ממילא אינו מתברך, שכן אין עומד הוא במקום הקהל - לפני הכהנים, ועל כן זר העולה לדוכן לא יתברך ומראה בכך שאינו חפץ בברכה. אף על פי כן הסכים לכך רבי יוסי שכן חבריו אמרו לו לעלות לדוכן וממילא היה לו פטור של אנוס,ועל כן רבי יוסי כן נתברך שכן האנוסים כן נתברכים על אף שאינם לפני הכהנים[32].

על דברים אלו עולה שאלת הרב פיינגנבוים מדוע לפי ביאור זה חבריו בקשו זאת ממנו, ומדוע לא אמר להם שאינו כהן?

כמו כן עצם ביאורו קשה, שכן אף שאין הוא עומד לפני הכהנים, אך עומד הוא בשווה להם ולא אחריהם, ורק לגבי העומד אחרי הכהנים נאמר שאינו מתברך[33].

<u>הפרי מגדים</u>[34] ביאר שהבעיה בזר העולה לדוכן עליה דברה הסוגיה בכתובות היא בברכה לבטלה של ברכת המצוות, וגם בכך ישנו קושי כפי שהעיר על כך הנודע ביהודה[35] שכן איסור ברכה לבטלה אינו מתיישב עם הלשון "איסור עשה". ברכה לבטלה אסורה היא מטעם איסור לאו הנלמד מהפסוק[36] "לא תשא את שם ה' אלוהיך לשוא"[37]. ואילו הציווי העשה[38] "את ה' אלוהיך תירא" נלמד ממנו רק ציווי עשה לעניין נשיאת שם ה' לבטלה, ולא לעניין "ברכה שאינה צריכה"[39].

<u>המגן גיבורים</u>[40] <u>החזון איש</u>[41] <u>וכף החיים</u>[42] ביארו כי האיסור קיים רק על זר שמתכוין לקיים את מצוות הכהנים ולכך התכוונה הגמרא בכתובות. רבי יוסי לא התכוין לקיים את מצוות הכהנים אלא רק לא לעבור על דעת חבריו, ובכך לא ידע ר"י איזה איסור יש בדבר.

---

[32] ראה סוטה לח ע"ב.

[33] שם וראה בית יוסף או"ח קכ"ח, ד"ה "תני אבא בריה דרב מנימין בר חייא" ובט"ז בס"ק כ' ובביאור הגר"א שם.

[34] אשל אברהם שם ס"ק א' ועיין במהרש"א על הסוגיה בשבת.

[35] מהדורה קמא או"ח סימן ו'.

[36] שמות כ', ז'.

[37] ראה ברכות לג ע"א.

[38] דברים י', כ'.

[39] ראה תמורה ג ע"ב – ד ע"א.

[40] מובא במשנ"ב קכ"ח ס"ק ג'.

[41] אה"ע סי' ב' ס"ק ט"ז.

ביאור זה בעניות דעתי מוקשה מכמה סיבות:

א. כיצד הגמרא בכתובות מציעה להתייחס לנשיאת כפיים כאישור ליוחסין מתוך הבנה כי זר לא יישא כפיו מחשש איסור העשה, אם ניתן לזר לישא כפיו ללא מעבר על האיסור כאשר יתכוין שלא לקיים את המצווה?

ב. מהי הרבותא בדברי רבי יוסי שמוכן הוא לעלות לדוכן שלא למטרת קיום מצוות ברכת כהנים באם מותר הדבר?

ג. מדוע התוספות במסכת שבת לא הזכירו ולו ברמז שכאשר כן יתכוין הזר לקיים את מצוות הכהנים יש פה איסור עשה, ובמקום כך כתבו בצורה גורפת "לא ידע ר"י מה איסור יש בזר העולה לדוכן"?

בספר <u>לשון הזהב</u>[43] לרב זאב וואלף זצ"ל (אב"ד ליז'נסק וחבירו של רבי אלימלך מליז'נסק) מבואר כי מדובר במחלוקת סוגיות בין הסוגיה בשבת לזו שבכתובות. כוונת ר"י בתוספות היא כי לאור פסיקת רבי יוסי שאין איסור לזר לישא את כפיו, לא מובן מדוע למעשה נזהרים הזרים לעלות לדוכן. תשובת ר"י היא שאכן אין כל מניעה לכך זולת הברכה לבטלה.

בענ"ד אף ביאור זה קשה שכן תמוה שהגמרא בכתובות תתעלם מדעת רבי יוסי שלשיטתו יצא שהנושא כפיו אינו עולה ליוחסין. קושי זה מתעצם מהידיעה שהלכה כרבי יוסי במחלוקת אף כנגד רבים[44].

כמו כן התעלמות התוספות בסוגיה בשבת מהגמרא בכתובות, בענ"ד מקשה על ההבנה שר"י ביאר שישנה מחלוקת בין הסוגיות והכריע הוא כסוגיה בשבת לעומת הסוגיה בכתובות.

<u>ג. צורת לימוד שונה לסוגיה בכתובות:</u>

והנה בעניות דעתי יש לבאר את הסוגיה בכתובות לשיטת ר"י באופן הבא:

---

[42] או"ח קכ"ח ס"ק ח'.

[43] בחידושיו למסכת שבת קיח ע"א.

[44] ראה עירובין מו ע"ב.

הגמרא שם התלבטה האם עצם העובדה שאדם נושא את כפיו מבררת שהוא כשר ליוחסין או לא. אחת הראיות שהגמרא שם מנסה להביא היא, שבזמן עזרא נפסלו הכהנים שלא התברר ייחוסם לאכול מהקדשים שבמקדש. כהנים אלו נשאו כפיהם ובכל זאת לא הוכשרו לייחוס, ואם כן רואים אנו שנשיאת כפיים אינה מהווה הוכחה לייחוס.

הגמרא שם דחתה ראיה זו, שכן שם לא היה חשש שיטעו בייחוס, שכן עצם ההבדל בינם לבין כהנים אחרים (ביחס לאכילת קדשים) חושף את פגם הייחוס שלהם. על כן לא היה צורך למנוע מהם לשאת את כפיהם. אם אכן ישנו איסור עשה לזר לשאת את כפיו, מדוע נתנו לכהנים אלו לשאת את כפיהם? הלא מעבר לחשש של טעות בעניין ייחוסם, הרי ישנו חשש שאם הם אינם כהנים אזי עוברים הם על איסור עשה בנושאם את כפיהם[45]?

(דרך אגב, מגמרא זו ישנו קושי מסויים על שיטת המהרי"ט והפני יהושע שביארו שעיקר המצווה מהתורה של ברכת כהנים היא דווקא במקדש. מדוע הגמרא לא ביארה שישנו עוד הבדל בין הכהנים המיוחסים ללא מיוחסים ביחס לנשיאת כפיים במקדש ובגבולין, וביארה היא הבדל בנושא מחוץ לנשיאת הכפיים באכילת קודשי מקדש וקדשי גבולין?).

---

[45] לשיטת רש"י יש לומר שכיוון שכבר נהנו בנשיאת כפיים בגלותם השאירו אותם בחזקה זו ולעניין ביטול עשה הסתפקו בחזקה, ורק לעניין החמור של אכילת הקודשים דרשו בירור מדוקדק. כן ניתן לומר שכיון שעבודת המקדש לא בטלה שכן כהנים מיוחסים המשיכו בעבודה, יכלו עזרא ונחמיה לדרוש דווקא ייחוס מדוקדק. אמנם לגבי נשיאת כפיים כיון שהמצווה היא על כל כהן בפני עצמו לא רצו למנוע מכהן שאינו מיוחס לקיים את מצוותו. על כן כיון שלא היה נעשה נזק לעניין יוחסין יכלו לסמוך על החזקה.

נראה שההסבר השני תואם הוא את שיטתו של החת"ם סופר (שו"ת יו"ד סי' רל"ו) שניתן לחדש את ההקרבה של הקרבנות בכהנים ללא ייחוס אלא על פי חזקה, שכן אין להשוות לזמן עזרא ונחמיה ששם דרישת הייחוס לא הפסיקה את עבודת הקרבנות והיום לא ניתן למצוא ייחוס ויש להסתפק בחזקה. בביאורנו סרה בענ"ד קושיית הרב שלמה גורן זצ"ל (שו"ת משיב מלחמה ח"ד עמ' ו') מדוע לעניין אכילת תרומה אין מסתפקים בחזקה (ראה רמב"ם הל' איסורי ביאה פ"כ ה"א) ולעניין הקרבת קרבנות כן נסתפק בחזקה.

לדברינו מבואר שכיון שמצוות הפרשת תרומה מתקיימת אף ללא אכילת הכהן ואכילת הכהן רק מצטרפת לגמור את המצווה (וראה בהרחבה בפרק אכילת תרומה), על כן ניתן לדרוש ייחוס מדוקדק. לעומת זאת היכן שתבטל המצווה כליל באם נדרוש ייחוס מדוקדק יש להסתפק בחזקה. לדברי החתם סופר דברי הרמב"ם (שם הל' ב') שבית הדין הגדול לא היו מניחים כהן שאינו מיוחס לעבוד במקדש, מתייחסים רק בזמן שיש כהנים מיוחסים שיכולים לעשות את העבודה במקום כהני החזקה. כיון שברור (אף לפי החתם סופר) שעדיף שיעבדו במקדש כהנים מיוחסים מאשר כהני חזקה, על כן המלך המשיח שיבוא בעז"ה במהרה ייחס את הכהנים הכשרים ויפסול את הפסולים מכהונתם (ראה רמב"ם הל' מלכים פי"ב ה"ג).

נראה אם כן שכבר בגמרא בכתובות ניתן לבאר שאין בהכרח איסור עשה בזר שנושא כפיו, ונבאר דברינו:

הגמרא בכתובות הביאה את הדיון בבירור המעמד הייחוסי של הנושא כפיו, לאור מחלוקת במעמד הייחוסי של אוכל התרומה. הגמרא שם מבארת כי הספק ביחס לנשיאת הכפיים כמברר את הייחוס קיים לשתי הגישות אצל התרומה:

לגישה הטוענת כי אכילת תרומה מבררת שהאוכלה כשר הוא לייחוס, ביארה הגמרא שניתן לומר שדין התרומה זהה לנשיאת הכפיים ואף היא תחשב כמבררת את הייחוס. כן ניתן לומר לגישה זו שתרומה מכשירה לייחוס שכן יש בה עוון מיתה לזר האוכלה, אך בנשיאת כפיים אין עוון מיתה אלא איסור עשה ועל כן אינה בהכרח מבררת.

לשיטה שלא מכשירה לייחוס את האוכל בתרומה, ביארה הגמרא שניתן לומר שהוא הדין גם לנשיאת כפיים שלא תחשב כמבררת לייחוס. מאידך ביארה הגמרא שניתן לומר שהאוכל בתרומה עושה זאת בצנעה ועל כן אולי זהו זר, אך בנשיאת כפיים שנעשית בגלוי לא יעז זר להתחצף כל כך ולישא כפיו בפרהסיא, ושמא ניתן לאמר שישנו בירור בכך שהוא כהן.

נראה שניתן בגישה הראשונה לבאר כך:

מובא בגמרא במסכת סוטה[46]:

> ואמר רבי יהושע בן לוי כל כהן שאינו עולה לדוכן עובר בשלושה עשה.

נראה לעניות דעתי שזהו איסור העשה[47] שמדובר עליו בגמרא בכתובות לפי שיטת ר"י: מניעת כהן מלעלות לדוכן.

לאור זאת ניתן לבאר את התלבטות הגמרא בכתובות (לשיטת ר"י בתוספות) כך:

מצד אחד ניתן לומר שכשם שהאוכל תרומה כשר ליוחסין כך גם הנושא את כפיו. מצד שני יש לומר שמא בספק כהן הרי הוא נמנע מלאכול בתרומה מחשש עוון מיתה, אך ספק הכהן כן נושא כפיו מחשש שיבטל את העשה של ברכת כהנים בהנחה שהוא אכן כהן. לאור כך אמרה הגמרא שניתן לומר שנשיאת הכפיים לא מהווה ראייה ליוחסין כמו תרומה.

---

[46] לח ע"ב.

[47] אף על פי שהגמרא בכתובות דיברה על עשה ומשמע עשה אחד ואילו הגמרא בסוטה דיברה על שלוש עשה לא קשה הדבר שכן כתב הרמב"ם (הל' נשיאת כפיים פט"ו הי"ב): "כל כהן שאינו עולה לדוכן אף על פי שבטל מצוות עשה אחת הרי זה כעובר על שלוש עשה".

באפשרות השניה אומרת הגמרא שחוששין אנו למזיד אצל תרומה הנאכלת על ידי זר בצנעה, ואיננו חוששים לזר שבמזיד (= חוצפה, כלשון הגמרא) ישא את כפיו בפרהסיא.
לאור הבנה זו רואים אנו כי בגמרא זו לא מצויין איסור עשה לזר (ואפילו ודאי) לשאת את כפיו (לשיטת ר"י בתוספות, שלא כביאור רש"י שדייק שיש איסור עשה מהפסוק "אמור להם" דהיינו לכהנים ולא לזרים), ורק פן של חוצפה קיים לזר ודאי שנושא את כפיו במזיד.
על כן לשיטת ר"י, כהן שמסתפק בכהונתו כן ישא כפיו מחשש שיבטל את העשה של נשיאת הכפיים. רק אצל זר ודאי ישנה חוצפה אם ישא כפיו, דבר שלא קיים אצל הכהן המסתפק - שכן אין פה כל מזיד, אלא חשש מביטול ברכת הכהנים.
באופן זה מובן חילוף הלשון בגמרא: <u>איסור</u> עשה לעומת <u>עוון</u> מיתה.
בתרומה דברה הגמרא על העונש של הזר שיאכל בתרומה, ובנשיאת הכפיים דברה הגמרא על עצם דין ברכת כהנים ולא על ענישה צדדית שכן בברכת הכהנים אין פן של זרות וממילא אין ענישה כבתרומה.
אחרי כתבי זאת שמחתי לראות תנא דמסייע לדברי הלא הוא רבינו יעקב מליסא זצ"ל (בעל נתיבות המשפט) שכתב כך בפירושו בית יעקב למסכת כתובות וזו לשונו:

> הפוסקים תמהו כאן על מה שכתבו התוספות לא ידע ר"י וכו'. וכאן מוכח שיש איסור עשה. ויש לומר כאן בכוונת הש"ס שהכי קאמר שאם היינו אומרים שמעלין גם ליוחסין הכרח לתקן שאין מעלין לנשיאת כפיים בעד אחד ואם נבטלו מנשיאת כפיים עובר על פי בית דין על עשה ד'כה תברכו' וצריך להעלותו אין ראיה להעלותו מנשיאת כפיים.
>
> וכוונת הש"ס במה שאמר הני מילי תרומה וכו', בשלמא תרומה אם יעלוהו בשקר יש עוון מיתה וראוי לתקן לא להעלותו בעד אחד, לא כן נשיאת כפיים יש איסור עשה כשלא מעלין ואין הכהן מברך וצריך להעלותו בעד אחד[48] שלא לבטלו ממצוות עשה ואין מעלין ליוחסין מנשיאת כפיים או לא שנא.
>
> והטעם משלחכמים כח לעקור בשב ואל תעשה יכולים לתקן לא להעלותו לנשיאת כפיים בעד אחד מגזירה ומעלין גם ליוחסין.

הרי יסוד דברינו בהבנת הגמרא בכתובות שהעשה הוא חיוב הברכה על הכהן ולא איסור עשה על הזר מצוי בדבריו, וברוך שכיוון דעתי לדעת הגאון מליסא.

---

[48] לדברינו ניתן גם לומר שיכול לעלות על פי עצמו כדי שלא יבטל ממצוות העשה, והמדד ליוחסין יהיה בכך שהיודע שהוא זר לא יתחצף לישא כפיו ויעלה רק אם הוא יודע שהוא מוחזק בכהונתו (עיין בספר אהבת איתן על הסוגיה בכתובות).

לאור דברינו יובנו דברי הרמ"א ביחס לזר הבודד שנשא כפיו, ולזר הנושא כפיו בין כהנים אחרים. אין איסור עצמי בנשיאת כפיים לזר אלא בהיותו בולט, או שישנה קבוצה של זרים ללא שום כהן ובכך בולטת הזרות וזו היא החוצפה.

על כן כאשר הוא לבד ובולט הדבר ישנה חוצפה, אך כאשר בא הוא בתוך קבוצת כהנים ואינו בולט כל כך ניתן להסתפק האם מותר הדבר כפי שנסתפק בדבר הרמ"א[49].

ד. ביאור הגמרא במסכת שבת:

לאור כך מתבארים גם כן דברי רבי יוסי בגמרא במסכת שבת:

לזר אין כל איסור לעלות לכהונה וישנה רק מניעה מצד החוצפה, אך אם חבריו יאמרו לו לעלות לדוכן הדבר נובע מבקשתם ואין פה חוצפה.

בכך ניתן גם לבאר מהו המניע של חבריו של רבי יוסי לבקשתם.

רבי יוסי מעיד שרק הוא יודע שאינו כהן "יודע אני בעצמי שאיני כהן".

נראה כי פגם כלשהו היה במשפחה ולא רצו לפרסם זאת כדי שלא לבייש. על כן, רבי יוסי לא ניגש בעצמו לדוכן שכן חוצפה היא אם ייגש מעצמו (שהרי בן גרושה או בן חלוצה וכדומה אינו נושא את כפיו[50]).

כאשר בקשו ממנו חבריו (שחשבוהו לכהן כשר, ועל כן אמרו לו לעלות לדוכן), אזי בטל פן החוצפה (שכן לא נדחף לעלות לדוכן לצורך כבודו, אלא בשביל להימנע מלעבור על דעת חבריו) ועלה הוא לדוכן, ולא נצרך לחשוף באותה הסיטואציה את הפגם המשפחתי (כמובן ללא ברכה, מדין ברכה לבטלה).

---

[49] שמא ניתן לומר לאור ביאורנו שנמצא מקור לדברי הרמ"א:

התוספות (מגילה כד ע"א ד"ה "ואין נושא כפיו") ביארו שכהן קטן ישא כפיו רק אם ישנם עוד כהנים גדולים שנושאים את כפיהם ולא ישא את כפיו לבד, ונפסקה דעת התוספות להלכה בשו"ע (או"ח סי' קכ"ח, ל"ד).

את המקור לכך ראו התוספות (חולין כד ע"ב ד"ה "נתמלא") במשנה בערכין (יג ע"ב) המתארת שלויים צעירים שעדיין לא הניעו לגיל הראוי לשירה עמדו בצורה לא בולטת בין רגלי המבוגרים וביסמו את קול השירה. כיון שמצאנו מקום שהתירו לפסול עבודה לעמוד בין הראויים נסתפק הרמ"א שמא ניתן לעשות זאת אף לנבי נשיאת כפיים של הזר ביחד עם עוד כהנים. אמנם הרמ"א הוסיף עוד נדבך מעבר לדברי התוספות וטען שבליטת הכהן היא הגורמת למעבר על העשה כהבנת רש"י בסוגיה בכתובות שיש איסור עשה לזר הנושא את כפיו.

[50] על פי הגמרא שם בכתובות.

נראה כי יסוד הדברים הוא שהברכה שייכת היא לכל העם, ורק בחר הקב"ה בכהנים מבין כולם לברכנו ואם כן במהות אין איסור בזר המברך. מאידך, כיוון שבפועל נבחרו רק הכהנים על ידי הקב"ה לברך את עם ישראל, אזי באם יעשה זאת הזר ישנה בכך פגיעה בכהנים וזו היא חוצפה כלשון הגמרא[51].

יהי רצון שנזכה כולנו, ממלכת כהנים וגוי קדוש, שתחול עלינו במהרה ובמלואה ברכתו של הקב"ה.

[51] לדברינו מובן גם כן מנהגם של ישראל שאב מברך את בניו בפסוקי ברכת הכהנים על אף שאינו כהן. כיוון שהברכה בדוכן היא שנאסרה מצד חוצפה אך שלא בדוכן אין כל פגם עצמי בכך שכן אין זו עבודה האסורה בזר, מותרת ברכת האב (ועיין בביאור הלכה לסימן קכ"ח ד"ה "דזר עובר בעשה").